

ЛІТЕРАТУРА

1. Конфуций: жизнь и учение / в излож. и пер. П. Буланже. М., 1995. 317 с. URL: http://az.lib.ru/b/bulanzhe_p_a/text_0030.shtml (дата обращения: 19.11.2018).
2. Винничук Л. Люди, нравы и обычаи Древней Греции и Рима. Пер. с польск. В. Ронина. М.: Высш. шк., 1988. 496 с. URL: http://labyrinthos.ru/text/vinnichuk_vospitanie-i-obrazovanie-v-rime.html (дата обращения: 19.11.2018).
3. Пинкевич А. Краткий очерк истории педагогики. 2 изд. Харьков, 1930. 347 с. URL: http://elilib.gnpbu.ru/text/pinkevich_kratky-ocherk-istorii-pedagogiki_1930/go,346;fs,1/ (дата обращения: 19.11.2018).
4. Берtrandт У. Защита прав несовершеннолетних во Франции. История вопроса. Вопросы ювенальной юстиции. 2007. № 3. С. 38–44. URL: <http://www.juvenjust.org/txt/index.php/t543.html> (дата обращения: 19.11.2018).
5. Wessells Michael G. Bottom-up approaches to strengthening child protection systems: Placing children, families and communities at the center. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0145213415001246> (дата обращения: 19.11.2018).
6. Janet Currie¹ and Cathy Spatz Widom Long-Term Consequences of Child Abuse and Neglect on Adult Economic Well-Being. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3571659/> (дата обращения: 19.11.2018).
7. Tilbury Clare, Hughes Mark, Bigby Christine, Osmond Jennifer. Social Work Research in the Child Protection Field in Australia. URL: <https://academic.oup.com/bjsw/article-pdf/47/1/256/10762485/bcv123.pdf> (дата обращения: 19.11.2018).
8. Опольська Н. Правове забезпечення прав та свобод дитини в Україні (загальнотеоретичний аспект): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. К., 2010. 22 с.
9. Черданцев А. Юридические конструкции, их роль в науке и практике. В: Правоведение, 1972. № 3. С. 12–19.
10. Алексеев С. Восхождение к праву. Поиски и решения. М.: Норма, 2001. 752 с.
11. Леоненко Н. Законодательная техника: учеб. пособие; РАНХиГС, Сиб. ин-тупр. Новосибирск: Изд-во СибАГС, 2015. 276 с.
12. Юридическая конструкция: понятие и значение. URL: <http://pravo.studio/yuridicheskaya-tehnika-rossii/yuridicheskaya-konstruktsiya-popuyatie-73319.html> (дата обращения: 19.11.2018).
13. Дутко А. До питання про ознаки юридичних конструкцій. Державотворення та правотворення в Україні: проблеми та перспективи: матер. Другої звітної наук. конф. (м. Львів, 29 лютого 2008 р.) / Т.В. Курило (упоряд.). Львів: Львівський держ. ун-т внутр. справ, 2008. С. 39–41.

УДК 340.11

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ МОДЕРНІЗАЦІЇ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

FEATURES OF LEGAL REGULATION OF SOCIAL RELATIONS IN THE CONDITIONS OF MODERNIZATION OF THE LEGAL SYSTEM OF UKRAINE

Хаустова М.Г., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри теорії та філософії права

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Федоровська М.А., студентка
міжнародно-правового факультету

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

У статті доведено, що найважливіша роль у вирішенні поставлених перед країною завдань належить вітчизняній правовій системі. Саме вона впливає на характер змін у суспільстві, вдосконалення законодавчого процесу, підвищення ефективності регулювання суспільних відносин, формування правосвідомості громадян. Будучи нормативною основою всіх інших систем, правова система одночасно виступає потужним стабілізуючим чинником суспільного життя, забезпечує його стійкість і стабільність. Об'єктивні потреби нашої країни вимагають модернізації правової системи з метою реалізації програмних положень Конституції України, завдань побудови громадянського суспільства, правової і соціальної держави. Таким чином, актуальність теми визначена потребами розвитку юридичної науки, а також необхідністю вирішення протиріч у правовій системі України.

Ключові слова: правова система, модернізація правової системи, соціальна політика, правова ідеологія, глобалізація, громадянське суспільство, соціальна держава, правова держава.

В статье доказано, что важнейшая роль в решении стоящих перед страной задач принадлежит отечественной правовой системе. Именно она оказывает влияние на характер изменений в обществе, совершенствование законодательного процесса, повышение эффективности регулирования общественных отношений, формирование правосознания граждан. Являясь нормативной основой всех других систем, правовая система одновременно выступает мощным стабилизирующим фактором общественной жизни, обеспечивает ее устойчивость и стабильность. Объективные потребности нашей страны требуют модернизации правовой системы в целях реализации программных положений Конституции Украины, задач построения гражданского общества, правового и социального государства. Таким образом, актуальность темы определена потребностями развития юридической науки, а также необходимостью решения противоречий в правовой системе Украины.

Ключевые слова: правовая система, модернизация правовой системы, социальная политика, правовая идеология, глобализация, гражданское общество, социальное государство, правовое государство.

The article analyzes that the most important role in solving the tasks facing the country belongs to the domestic legal system. It influences the nature of changes in society, the improvement of the legislative process, the improvement of the regulation of social relations, the formation of citizens' legal awareness. Being the normative basis of all other systems, the legal system at the same time acts as a powerful stabilizing factor of social life, ensures its stability and stability, and guarantees against violations in the legal sphere. The objective needs of our country require the modernization of the legal system in order to implement the program provisions of the Constitution of Ukraine, the tasks of building a civil society, legal and social state. Thus, the relevance of the topic is determined by the needs of the development of legal science, as well as the need to resolve contradictions that exist in the legal system of Ukraine.

Key words: legal system, modernization of the legal system, social policy, legal ideology, globalization, civil society, social state, rule-of-law.

Сучасні події в Україні змусили по-новому подивитися на поняття «**модернізація правової системи**». Незважаючи на різне і часто діаметрально протилежне ставлення до модернізації (від наймогутнішої підтримки до категоричного неприйняття), цей процес, що розвивався з ініціативи та за підтримки держави і за допомогою засобів правового впливу на суспільство, вже тривалий час здійснює великий вплив на характер і стан української державності, на роль права в нашому суспільстві, на розуміння права українцями, на їхнє ставлення до права і держави. Процес модернізації зайняв настільки значне місце у житті України, що ідею модернізації можна розглядати як ідею, що на певному етапі об'єднала її народи, як частину державної ідеології, як домінуючу розвинутої України. Таким чином, вивчення особливостей цього процесу в Україні, особливо щодо права (оскільки право – головний інструмент держави в здійсненні модернізації всієї системи суспільства і, водночас, об'єкт модернізації) є не тільки цікавим, але й корисним з погляду практики.

Ці дослідження не тільки застосовує положення теорії модернізації до змін у вітчизняній правовій системі, а й трактує процес модернізації з позицій сучасної вітчизняної теорії права. Це дозволяє розглядати модернізацію права в Україні крізь призму таких фундаментальних положень теорії права, як питання використання права в якості важливого засобу соціального управління, змін правової свідомості, наступності, поновлення і рецепції в право, правових цінностей та ін.

Мета наукової статті:

1. Надати авторське визначення модернізації правової системи та виявити компоненти, які входять до її структури.

2. Сформулювати поняття механізму модернізації правової системи й обґрунтувати його необхідність у понятійно-категоріальному апараті юридичної науки.

3. Виробити критерії оцінки ефективності правової системи.

4. Визначити напрями реформування української правової системи в умовах глобалізації та ін.

У сучасній правовій науці існують різні підходи до визначення змісту і структури поняття «**модернізація правової системи**». Такий стан пояснюється багатоаспектністю категорії, можливістю з'єднання в ній різноманітних правових явищ, а також труднощами пізнання і класифікації її компонентів.

Термін «модернізація» (від франц. *moderniser*) означає «вдосконалення», «осучаснення» – складний глобальний процес, який відбувається у всіх ключових сферах життєдіяльності суспільства і характеризується структурно-функціональною диференціацією та утворенням відповідних форм інтеграції. Спорідненим поняттю «модернізація» є термін «трансформація». На думку Б.В. Прикіна, трансформація – це зміни, перетворення принципів і методів у процесі розвитку [1, с. 124].

Виникнення концепції модернізації на теоретичному рівні пов'язують з ідеєю К. Маркса про поділ історичного процесу на доіндустріальну та індустріальну стадії, хоча практично модернізаційні процеси відбувалися упродовж усього історичного розвитку людства в різних формах і з різною швидкістю. У XIX ст. загальні положення ідеї К. Маркса були розвинуті Ф. Теннісом у його праці «*Gemeinschaft und Gesellschaft Grundbegriffe der reinen Sociologie*» (Спільність і суспільство. Основні поняття чистої соціології) [2, с. 48].

Т. Парсонс, один із засновників теорії модернізації, у своїй еволюційній доктрині виокремив три типи суспільств: примітивні, проміжні та сучасні. Модернізаційний перехід від проміжних суспільств до сучасних він трактував у дусі загального підвищення «узагальноної адаптивної функції», тобто в дусі вестернізації та конвергенції. На думку Т. Парсонса, «еволюційні універсали»

призводять до того, що в усіх суспільствах модерна послідовно відбуваються однотипні зміни. Правова система виокремлюється від релігійної, формується адміністративна бюрократія, ринкова економіка та демократична виборча система [3, с. 16–17].

Сучасні дослідники розглядають модернізацію як особливість глобалізаційного процесу, як прогресивний розвиток суспільства, що припускає кардинальний характер змін, радикальну трансформацію соціальних інститутів, організацій, установ; це процес перетворення, відкриттів і винаходів, соціальних проєктів, інновацій.

Як відзначає В.Д. Зорькін, сучасна модернізація, модернізація постіндустріальної епохи – це правова модернізація, боротьба за право і навіть більше – боротьба за збереження права і як ідеї, і як реально діючої нормативної системи [4, с. 58]. Сучасна правова модернізація повинна бути нерозривно пов'язана не тільки із цілями нашої країни та тенденціями глобальних трансформацій світоустрою, але й із масовими ідеалами та смислами буття. Як підкреслив С.О. Щетинін, модернізація руйнує панування традиції та духу колективності, роблячи таким чином індивіда більш самостійним [5, с. 72].

Модернізація у сфері права передбачає підвищення ефективності функціонування правової системи держави.

Більшість фахівців розглядають правову систему як синтезоване поняття, гранично широку категорію, яка «охоплює (опосередковує) собою все, що є юридичного в суспільстві, іншими словами, всю юридичне середовище, сферу, включаючи погляди, ідеї, доктрини», вказуючи, що «жоден юридично значущий феномен (момент, процес, елемент, відношення, стан) не може залишатися поза рамками правової системи» [6, с. 34].

Американський дослідник Л. Фрідмен у книзі «Вступ у американське право» розглядає правову систему як сукупність державних органів, норм права, зразків поведінки, конкретних рішень і дій та правової культури [7, с. 27].

С.Б. Кобринська визначає правову систему як цілісне багаторівневе утворення, що відображає сукупність взаємопов'язаних юридичних засобів (явищ), і, по-друге, як елементи розглядає такі правові явища, які забезпечують єдність соціальних і правових якостей [8, с. 38].

О.Ф. Скакун під правовою системою розуміє зумовлений об'єктивними закономірностями розвитку суспільства цілісний комплекс взаємозалежних і погоджених спеціальних і загальних засобів правового впливу на суспільні відносини, що постійно відтворюється та використовується людьми та їх організаціями (у т. ч. державою) як суб'єктами права для досягнення приватних і публічних цілей, забезпечення правопорядку [9, с. 300].

П.М. Рабінович трактує правову систему як систему всіх юридичних явищ, які існують у певній державі або в групі однотипних держав, до складу якої входять різноманітні правові акти та діяльність відповідних суб'єктів зі створення таких актів, різноманітні види та прояви правосвідомості, стан законності та рівень її деформації [10, с. 42].

Отже, **правова система** – це сукупність внутрішньо узгоджених, пов'язаних, соціально однорідних юридичних засобів, методів, процедур, за допомогою яких публічна влада здійснює регулятивно-організуючий і стабілізуючий вплив на суспільні відносини, реалізує заходи юридичної відповідальності [6, с. 23].

Модернізація правової системи є еволюційною зміною синтезованої сукупності правових явищ і процесів, зумовленою міжнародними глобалізаційними процесами, з метою якісно нового впливу на правове життя суспільства.

Модернізації права в її класичному вигляді притаманні такі загальні ознаки:

1. Модернізація – процес, який докорінно змінює систему права, систему законодавства і правову систему суспільства.

2. Модернізація не тільки змінює основні правові інститути суспільства, надає їм нового змісту й форми, а й призводить до появи нових інститутів.

3. Модернізація змінює систему правових цінностей у суспільстві, усуває із суспільної свідомості цінності, властиві попередньому етапу суспільного розвитку, і формує нові цінності, засновані на ідеях рівності всіх перед законом, невід'ємних прав і свобод особистості та ін.

4. У процесі модернізації, вдосконалення права і правової системи державним органам повинні належати мінімум три головні функції: збереження правової стабільності, дотримання владою і громадянами позитивного права, поступове звуження сфери державної компетенції. Роль держави полягає в тому, щоб правильно і своєчасно реагувати на мінливу правову ситуацію і перейти до закріплення підсумків нової якості правової системи тільки тоді, коли для цього дозріють необхідні передумови. Таким чином, процес модернізації необхідно відзначити, що процес модернізації права набув у сучасних умовах нових ознак. До них можна віднести:

1. Критичний підхід до західних правових цінностей, обережний вибір прикладів для наслідування і впровадження в правову систему держави, неупереджене співвіднесення власного і запозиченого правового досвіду.

2. У політичній і правовій свідомості дедалі більше стверджується прагматичне й інструментальне ставлення до інститутів і стандартів західних правових систем. Вони використовуються, коли стають органічною частиною правової системи, не порушуючи наступності і забезпечуючи позитивний результат, тобто коли вони ефективні.

3. Урахуванням нових ознак можна дати таке визначення правової модернізації.

Модернізація правової системи – це якісна зміна правової системи держави, яка використовує досвід правових систем західного типу, одночасно зберігаючи правонаступність у своєму правовому розвитку, що дозволяє праву найбільш ефективно виконувати своє призначення у суспільстві [3, с. 17–18].

На підставі вищевикладеного можна зробити висновок, що існує два різновиди правової модернізації, а саме модернізація органічна (яка може бути і запізньою) та модернізація неорганічна (вестернізація). Вестернізація – це модернізація на основі повного копіювання шляху розвитку західних правових систем. Інший різновид правової модернізації – це, насамперед, модернізація органічна, природна, що припускає реалізацію власних ресурсів правового розвитку, відсутність сліпого повторення західного шляху і наявність якогось орієнтира у вигляді західних правових систем. Саме такий різновид є найкращим для модернізації правової системи сучасної України.

Розбудова України як демократичної та правової держави неможлива без подальшого реформування національної правової системи. Сьогодні права система України перебуває на шляху пошуку найбільш ефективних засобів розвитку суспільства й адекватного відображення загальносоціальних процесів. В умовах комплексних змін права система України орієнтується на міжнародні стандарти та здобутки цивілізаційного розвитку людства [11, с. 466].

Перетворення в українській правовій дійсності, зумовлені потребою нових підходів до права, законодавства, формування правової соціальної держави та її інститутів, суперечливі і характеризуються суттєвим ускладненням правової системи. Сьогодні юридичні реалії вимагають якісно нового її стану. Обставини, що постійно змінюються, викликають необхідність оновлення не тільки права, але й перетворення всієї правової системи, ступінь розвитку якої не відповідає потребам і динаміці розвитку життя суспільства. Її функціонування не сприяє зростанню соціальної захищеності і безпеки громадян держави, культурно-інтелектуального прогресу нації. У рамках правової

системи ще не створені інструменти і механізми, що дозволяють повністю реалізувати в соціальному житті права суб'єктів суспільних відносин. Об'єктивні потреби розвитку держави і суспільства вимагають модернізації правової системи з метою реалізації програмних положень Конституції України, завдань побудови соціально-правової держави з гуманною державною владою.

Вчення про соціальну державу виникли на основі правової держави. Якщо правова держава є формою обмеження влади правами і свободами людини, то можна впевнено стверджувати, що соціальна держава, навпаки, – це форми обтяження влади правами і свободами людини. Соціальна держава визначається як така держава, в якій економіка, політика, ідеологія, законодавство, правозастосовна практика та інші сфери суспільного життя ґрунтуються на моральних загальнолюдських принципах соціальної справедливості, рівності і суспільної солідарності і спрямовані на створення умов, необхідних для забезпечення гідного рівня життя і вільного розвитку кожної людини; держава, в якій закріплені і гарантовані, реально забезпечуються і дотримуються основні економічні та соціальні права і свободи людини і соціальні обов'язки держави перед суспільством і людиною.

Таким чином, соціальна держава – це така правова, демократична держава, яка є гуманною, ідеологія і політика якої виходить з інтересів суспільства, а не державної влади. Однак, оцінюючи діяльність української держави у сфері соціальної політики, необхідно відзначити недостатню ефективність діяльності державної влади у сфері підвищення рівня і якості життя людей.

У зв'язку з цим актуальним для вітчизняної правової науки є вивчення зарубіжного соціального законодавства, оскільки знання досвіду інших країн у формуванні соціальної політики дозволить використовувати досягнення у цій сфері в сукупності з українською специфікою з метою швидкої розбудови соціальної держави в Україні.

Ідея соціальної держави набуває в нашій країні дедалі більшого визнання і поширення. Конституція України в ст. 1 визначила, що Україна є соціальною державою. Обов'язки соціальної держави пов'язуються не тільки з охороною праці й охороною здоров'я людей, встановленням гарантованого мінімального розміру оплати праці, а й із забезпеченням державної підтримки сім'ї, материнства, батьківства і дитинства, інвалідів і людей похилого віку, розвитком системи соціальних служб, встановленням державних пенсій, виплат та інших гарантій соціального захисту. На цій підставі слід зробити висновок про те, що розвиток системи соціального забезпечення як складової частини соціального захисту населення є необхідною умовою здійснення цілей соціальної держави.

Значення соціальних прав людини важко переоцінити. Вони є важливим складником конституційного статусу особистості. Вони мають на меті згладжування нерівності, що існує у суспільстві, і виступають засобом отримання громадянином допомоги від держави, яка бере на себе функції соціального захисту окремих категорій населення за рахунок перерозподілу національного доходу. Крім цього, соціальні права індивіда спрямовані на розширення можливостей користування матеріальними благами, покликаними забезпечити гідні умови життєдіяльності людини. Одночасно соціальні права громадян мають свою специфіку, оскільки, виходячи від держави, завжди є цільовими, мають адресну спрямованість з метою підтримки строго визначених категорій громадян.

У сучасних умовах суспільство може і повинно піклуватися про всіх своїх членів і насамперед – про найбільш слабких і знедолених. Поступово усвідомлення цього факту відбувається і в Українській державі, політика якої нині спрямована на підвищення її ролі у вирішенні соціальних проблем громадян. В останні роки відзначається збільшення асигнувань держави на соціальні потреби – освіту,

охорону здоров'я, зайнятість, житло, професійну підготовку [12, с. 44].

Однак становлення соціальної держави, що спирається на право, – важливий аспект моделі нового суспільства, яке повинне бути сформоване в Україні. Тільки на основі реалізації цієї концепції можливо забезпечити стабільність правової системи країни й участь громадян у проведеному реформ.

Сьогодні Українська держава та її правова система переживають період комплексних реформ, зумовлених потребою вироблення нових підходів до розвитку права та законодавства, а також формування соціально-правової, гуманної за сутністю держави та її інститутів. Сучасні реалії вимагають якісно нового оформлення правової системи, оскільки її нинішній стан не сприяє зростанню соціальної захищеності та безпеки громадян держави. По-перше, в її межах не створено дієвих інструментів і механізмів, які дали б змогу повністю реалізувати наявні права суб'єктів суспільних відносин, що мають бути відображені в позитивному праві. По-друге, відсутні гармонійні взаємозв'язки між чинними нормативно-правовими актами різних рівнів, які покладені в основу правової системи держави, що призводить до неупорядкованості, внутрішньої неузгодженості, хаотичного та непослідовного розвитку українського законодавства. Згадані документи є комплексом норм і положень, котрі не мають чітких структурно-логічних і функціональних зв'язків між собою та з системою законодавства загалом (зокрема закони та підзаконні акти). За цих умов, як слушно наголошує відома вітчизняна вчена-правознавець Н. Оніщенко, необхідне відродження поваги до права, принципів верховенства права та законності, а також підвищення авторитету закону [12, с. 45].

З метою вдосконалення нормативного регулювання, усунення неузгодженостей і протиріч у правовому масиві, заповнення прогалів у законодавстві варто розробити позитивну програму переходу правової системи в нову якість. Це повинна бути спланована і детально регламентована в законодавстві зміна якості наявної правової системи з метою підвищення її ефективності та відповідності потребам суспільства, що розвивається.

Мета модернізації правової системи – це усунення природних і штучних перешкод, які суперечать правовим цілям і принципам, а також ускладнюють задоволення правомірних інтересів громадян і організацій і, як наслідок, знижують ефект соціального управління, покликано-го впорядковувати суспільні відносини. Тому модернізація повинна бути спрямована не тільки на цілеспрямоване коригування чинників правової дійсності, а й привнести в правову систему необхідні моменти, відсутність яких перетворюється на перешкоду.

Задля аналізу модернізації правової системи України та позначення способів її інтенсифікації вважаємо за необхідне виробити поняття механізму модернізації правової системи для ефективного проведення модернізаційних процесів у правовій системі України.

Механізм модернізації правової системи – це гнучка система взаємопов'язаних, нормативно закріплених стадій і етапів, спрямованих на вдосконалення правової системи держави з метою підвищення ефективності її функціонування та досягнення її головної мети – встановлення міцного правового порядку. Стадії можуть бути такі: вивчення правової системи з урахуванням національно-історичних особливостей її розвитку; оцінка функціонування правової системи в умовах перехідного періоду держави і суспільства з урахуванням специфіки економічного і соціального розвитку на сучасному етапі; зіставлення тенденцій правового розвитку з курсом національної правової політики всередині країни і за кордоном.

З огляду на те, що правові явища і процеси, які становлять зміст правової системи, здійснюють юридичний вплив на життя всього суспільства, а також характеризу-

ють результат такого впливу, вважаємо, що їх модернізація повинна здійснюватися сукупністю певною мірою автономних, різнорівневих, наділених владними повноваженнями суб'єктів у різних сферах життєдіяльності.

На етапі переходу юридичної системи в нову якість у період проведення корінних правових реформ необхідно оновити всю систему цілком, а не тільки її окремі елементи. Процес перетворення правової системи повинен бути комплексним, охоплюючи всі її складники, в т. ч. забезпечення єдності об'єктивного і суб'єктивного права, вдосконалення діяльності правотворчих і правозастосовних органів, відповідність розвитку правовідносин чинному праву.

Головне місце в цьому процесі має належати підвищенню рівня правосвідомості учасників суспільних відносин. Саме держава повинна забезпечити цілісність всіх перетворень у правовій системі. Аналізуючи практику державного будівництва в західних країнах, слід погодитися з тим, що в соціальній, а значить, і в гуманній державі створюється механізм надсильної влади, який підтримує справедливий правопорядок, внутрішній громадський спокій. Водночас у країні спостерігається паритет інтересів держави і громадян, їх прав і свобод, існує ідеологічний і політичний плюралізм, судовий захист прав індивіда від незаконних дій держави в особі її органів і посадових осіб, право на звернення до суду в разі недотримання Конституції.

Слід констатувати, що юридичне регулювання суспільних відносин в умовах ускладнення і водночас динамічності і мінливості соціальної дійсності не є ефективним. Одна з головних причин такого стану бачиться у відсутності ідейної наповненості в сучасному правовому розвитку українського суспільства і держави. Видається розумною поширена в правовій науці думка, згідно з якою без ідеологічної основи не може існувати жодна держава, тим більш сучасна. Духовна свобода людей є одним із засобів саморегуляції та саморозвитку суспільства, конституційне визнання ідеологічного плюралізму стимулює демократичні перетворення, дозволяє громадянам і їх об'єднанням вільно мати власну систему поглядів, дотримуватися різних ідеологічних концепцій, розробляти політичні теорії і робити їх суспільним надбанням [13, с. 122]. З конституційного визнання ідеологічної багатоманітності випливає заборона державної ідеології. Але без чітких ідеологічних орієнтирів неможливе подолання неузгодженості правової системи, досягнення її якісно нового стану, ефективності функціонування. Тим більше, ціннісний вакуум неможливий в умовах системної кризи держави на етапі проведення правової реформи.

Відсутність чітко висловленої ідеологічної основи перешкоджає процесу упорядкування і перетворення правових засад державності. Нездатність Української держави в її нинішньому стані забезпечити порядок і законність, захищати й охороняти права і свободи людей, сприймати своє значення як служіння людині є в т. ч. результатом відсутності в суспільстві чітких ідеологічних цілей і завдань, прозорості правової ідеології, на яку було б орієнтоване все суспільство і кожна людина окрема.

Наслідком процесів демократизації суспільства є, зокрема, перехід від ідеології позитивізму у праворозумінні до природно-правового розуміння права як системи нормативних установок, що спираються на ідеї справедливості і свободи людини. Однак незавершеність ключових соціальних і економічних реформ викликала глибоке соціально-економічне розшарування в суспільстві. Наслідком цього стали уповільнення процесів формування в Україні середнього класу, зростання злочинності і корупція.

Наразі значна частина населення не почувається здатною впливати на устрій і функціонування влади в державі, громадяни не усвідомлюють відповідальності за самостійну реалізацію своїх прав і свобод. Особливо виділяється

той факт, що в суспільстві відсутнє повноцінне спілкування влади і народу, а отже, не досягнуто згоди з конституційними принципами в широких верствах громадськості. Українська держава повинна мати й активно пропагувати свою ідеологію, оскільки саме вона здатна задати спрямованість подальшому розвитку і вдосконаленню правових процесів в Україні. Необхідно орієнтувати правову політику держави на подолання масового правового нігілізму, деморалізації і дегуманізації суспільства, а отже, необхідно розвивати ту ідеологічну програму, яка закріплена в Конституції України.

Так, у ст. 1 Конституції Україна проголошується суверенною і незалежною, демократичною, соціальною, правовою державою. Закріплюється, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави.

У п. 2 ст. 22 Конституції зазначається, що в Україні конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані. На соціальний характер нашої держави, політика якої спрямована на створення умов, які забезпечують гідне життя і вільний розвиток людини, вказується у ст. 48 Конституції України. Таким чином, спираючись на ідеологічну програму, в стислому вигляді викладену в Конституції України, необхідно розвивати і вдосконалювати концептуальні ідеї про право з метою активної пропаганди державою правової ідеології, яка містить моральний потенціал, що передбачає пріоритет прав і свобод особистості, поділ влади, політичний плюралізм, високу роль суду [14].

Викладене дозволяє зробити висновок про необхідність розвитку концепції національної правової ідеології на принципах пріоритетності цінності людини, її прав і свобод, включаючи всі питання, важливі для глибокого і логічно обгрунтованого пізнання правової дійсності. В основі формування національної правової ідеології повинні лежати загальнозначущі інтереси і потреби, а також солідарні інтереси громадян держави. Ідеологія в державі не повинна бути обов'язковою, але вона повинна бути державною.

Неодмінною умовою правового прогресу, ефективності дії всієї правової системи держави служить підвищення правової свідомості громадян, виховання соціального партнерства і відповідальності суб'єктів правових відносин. Модернізація правової системи викликана наявністю тих змін, які об'єктивно дозріли всередині Української держави.

Отже, процес модернізації українського права є запущеним і проявляється через такі напрями:

1) Розширені права і свободи громадян, велика кількість із них наповнюється реальним змістом.

2) Змінюються принципові установки у суспільстві, і такі з них, як свобода, гуманізм, соціальна справедливість, юридична рівність громадян, свобода підприємницької діяльності, свобода договору, свобода праці та ін. із розряду записаних на папері поступово перетворюються у реальні. Загальновизнані принципи та норми міжнародного права та міжнародні договори стали складовою частиною вітчизняної правової системи.

3) Відбуваються зміни у політичній галузі: формується розподіл влади, широкі маси населення включаються у політичний процес (вибори, референдуми 1990-х рр., мітинги, мирні зібрання), розвивається багатопартійність та ін.

4) Кардинально змінився і процес законотворчості: закони тепер приймаються парламентом, який діє на професійній основі.

5) Сьогодні приватна власність складає основу ринкової економіки, приватне право стає повноправним елементом правової системи.

Однак ще необхідно відрегулювати за допомогою права велику кількість нових процесів, які відбуваються у суспільстві.

Модернізація національної правової системи в Україні передбачає комплексний вплив на структурні компоненти правової системи: інституційну, нормативну, ідеологічну, функціональну, інфраструктурну і результативну підсистеми та їх елементи.

У методологічному сенсі модернізація правової системи сучасної України повинна розглядатися щонайменше у двох аспектах:

I. Як зміна теоретико-методологічних засад наукового розуміння сутності права та предмета правового регулювання, загальної ідеології правового процесу, який повинен утілювати найважливіші правові цінності сучасного світу.

II. Як зміна правової організації і функціонування Української держави, що має вести пошук нових форм взаємодії з громадянським суспільством і забезпечувати ті фундаментальні конституційні принципи, які роблять її демократичною, правовою та соціальною [13, с. 8].

Як наслідок, у юридичній літературі цілком виправдано ставиться питання щодо необхідності проведення в Україні повномасштабної правової реформи. Так, на думку М. Ставнійчук, державі сьогодні потрібна систематизація реформ: від економіки, фінансів, соціальної політики – до політичної системи, внутрішньої та зовнішньої безпеки. Адже єдиним чинником, що за своєю природою здатен слугувати матрицею реформування всієї країни, є конституційно-правова модернізація [15, с. 146].

Основними завданнями, напрямками правової модернізації в нашій країні є:

1) оптимізація українського права на підставі загального принципу юридичної рівності – рівності усіх перед законом і судом, який поєднує в собі вимоги формальної (принцип рівності перед законом, перед судом; рівності прав і свобод людини і громадянина; обов'язків людини і громадянина) та фактичної (реальної) рівності (принцип диференціації правового регулювання; принцип позитивної дискримінації) [16, с. 669–670].

2) Наступність. Це, мабуть, найважче для українських реформаторів – спробувати не відкидати все напрацьоване попередніми поколіннями, намагатися засвоїти все корисне, що було зроблене в минулому, й уникнути помилок попередників.

3) Комплексність правової реформи, яка передбачає як наявність концепції правової реформи, так і дотримання порядку її проведення, визначення тих основних галузей права, зміна яких викликає необхідність зміни інших галузей. Такий підхід дозволить забезпечити цілісність правового регулювання й усуне неузгодженості і протиріччя між цими галузями. Наприклад, зміна цивільного законодавства, розширення можливостей суб'єктів ринку призведе до декриміналізації одних і до криміналізації інших діянь, що викличе зміну кримінального законодавства.

4) Облік змін, що виникають у правовій теорії в країні і за кордоном. Критичне відстеження нововведень у теорії права дозволить врахувати чужі помилки і не залишатися осторонь від деяких корисних тенденцій.

5) Формування професійної та масової суспільної правосвідомості:

– визначення на законодавчому рівні порядку пропаганди серед населення прийнятих законів та інших правових актів у засобах масової інформації, за місцем роботи, навчання, в громадських організаціях тощо;

– запровадження правового механізму роз'яснення членам суспільства змісту прийнятих правових актів, їх прав і обов'язків за цими актами, особливостей реалізації;

– запровадження в суспільстві постійних заходів на підвищення рівня правової культури та правової освіти членів суспільства. Наприклад, 1) розробка державної програми підвищення правової культури населення України; 2) проведення в наукових установах, громадських організаціях, закладах освіти, підприємствах правових кон-

ференцій, симпозіумів, семінарів, гуртків, спрямованих на розвиток у громадян правової культури, формування поваги до права, закону, розуміння обов'язковості виконання обов'язків і дотримання заборон.

6) Стабілізація системи законодавства та загалом системи нормативних правових актів:

– проведення ретельної ревізії суспільних відносин, що вимагають нормативного врегулювання, та скасування нормативного регулювання тих суспільних відносин, які достатньо ефективно упорядковуються іншими соціальними регуляторами;

– активізація робіт щодо систематизації права та видання кодифікованих актів з одночасним скасуванням тих правових актів, котрі замінює кодифікований акт;

– значне підвищення ясності, простоти, точності та конкретизованості викладення правових норм у законах та обмеження підзаконної нормотворчості, зміцнення незалежного та справедливого правосуддя. Для цього необхідно мінімізувати сферу такого регулювання, виключити можливість виконавчих органів із користю для себе вправляти помилки і заповнювати прогалини, допущені законодавцем, шляхом правостановлюючого регулювання. Для цього необхідно звести до мінімуму можливість виникнення помилок і прогалин, що передбачає не тільки більш ретельну підготовку законопроектів, а й якісну зміну складу законодавців – маєтись на увазі не тільки професіоналізм депутатів, а й збільшення в законодавчому корпусі кількості людей із юридичною освітою.

7) Створення сучасної нормативно-правової основи стабільного інноваційного розвитку:

– відкоригувати Концепцію науково-технічного й інноваційного розвитку України з метою її адаптації до світових глобалізаційних тенденцій, нинішнього етапу екстеріоризаційного соціально-економічного розвитку економіки України та вирішення проблем інноваційного підприємництва;

– відповідно до ст. 7 Закону України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності» доцільно розробити критерії класифікації науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт; нормативно-правовий документ, що визначатиме економічну ефективність інноваційних проектів і методику обрахунку їх результатів; методичне забезпечення для узагальнення показників наукової та інноваційної діяльності за класифікаційними її ознаками та відповідної системи звітності про реалізацію пріоритетних напрямів інноваційної діяльності.

8) Затвердження конституційної законності як правового режиму функціонування держави та суспільства, стабільної системи правозастосування, яка гарантує визнання, дотримання та захист прав і свобод людини і громадянина, у т. ч. у соціальній сфері:

– адаптації конституційного порядку до нових суспільно-політичних реалій;

– створення ефективних конституційно-правових інститутів;

– легітимації політичного режиму;

– зміцнення і розвитку правової культури і правосвідомості.

9) Подолання кримінальної тенденції розвитку суспільства та держави, що передбачає проведення ефективної соціально-економічної політики, підвищення рівня правової свідомості і культури.

Реформування правової системи України у вказаних напрямах дозволить значно підвищити ефективність використання суб'єктами суспільства своїх прав, виконання покладених обов'язків, дотримання заборон і застосування правових норм. Внаслідок цього зрушать із місця реформи в економічній, політичній, соціальній, культурній та інших сферах життя українського суспільства, що сприятиме створенню громадянського суспільства, побудові економічно розвинутої, соціальної та правової держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Прыкин Б.В. Глобалистика. М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2007. 463 с.
2. Цит. за: Штомпка П. Социология социальных изменений / пер. с англ. под ред. В.А. Ядова. М: Директмедиа Паблишинг, 2007. 828 с.
3. Парсонс Т. Система современных обществ. М: Юрид. лит.-ра, 1998. С. 16–17.
4. Зорькин В.Д. Право в условиях глобальных перемен: монография. М.: Норма, 2013. 358 с.
5. Щетинин С.А. Правовая глобализация: понятие и основные формы (теоретико-методологические аспекты): дисс. ... канд. юрид. наук. Ростов-на-Дону, 2009. 192 с.
6. Хаустова М.Г. Національна правова система за умов розбудови правової демократичної державності в Україні: монографія. Х.: Право, 2008. 160 с.
7. Фридман Л. Введение в американское право / пер. с англ.; под ред. М. Калантаровой. М.: Прогресс-Универс, 1993. 286 с.
8. Кобринська С.Б. До питання про поняття та структуру правової системи. Науковий вісник Чернівецького університету. Серія «Правознавство». 2000. Вип. 82. С. 14–18.
9. Скакун О.Ф. Теорія держави та права (енциклопедичний курс): підручник. Х.: Еспада, 2006. 776 с.
10. Рабинович П.М. О понятии права в советской юридической науке. Правоведение. 1977. № 4. С. 41–50.
11. Хаустова М.Г. Правова глобалізація. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т./за ред. О.В. Петришина та ін. Х.: Право, 2016. Т. 3: Загальна теорія права. 2017. С. 464–467.
12. Оніщенко Н. Відродження поваги до права в контексті розвитку правової свідомості та правової усвідомленості. Віче. 2014. № 9. С. 44–45.
13. Теорія і практика конституціоналізації галузевого законодавства України: монографія / наук. ред. Ю.С. Шемшученко, відп. ред. Н.М. Пархоменко. К.: Вид-во «Юридична думка», 2013. 308 с.
14. Конституція України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
15. Ставнійчук М. Окремі проблеми новітнього конституційного процесу у світлі висновків Європейської комісії «За демократію через право» (Венеціанська комісія). Право України. 2012. № 8. С. 146–153.
16. Рівність. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. / за ред. О.В. Петришина та ін. Х.: Право, 2016. Т.3: Загальна теорія права. 2017. С. 669–675.